

SOCIOLOGICAL SCIENCES

УДК 395

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ ВЧЕНИХ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Гавриш Михайло Михайлович

кандидат філологічних наук, доцент

завідувач кафедри німецької мови

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана, Україна

Анотація: Стаття зорієнтована на поліпшення міжкультурного діалогу за участю представників українського етносу та присвячена ідентифікації пріоритетних ознак української національної культури на основі порівняння відповідних висновків теорії культурних вимірів та концепції культурних стандартів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, культурний вимір, культурний стандарт, українська національна культура, міжкультурна компетенція.

Міжкультурна комунікація є і залишатиметься, на наш погляд, визначальним чинником подальшого поступу людської цивілізації, яка протягом останнього часу досягла такого рівня розвитку, що вирішення суттєвих питань у будь-якій сфері суспільного життя окремо взятої країни стало практично неможливим без (міжкультурного) діалогу з зарубіжними представниками відповідних структур. Зустрічі найвищих державно-політичних діячів, зокрема, в рамках ООН чи Ради Європи або на білатеральному рівні, міжнаціональні економічні форуми / переговори, наукові та культурні обміни чи зростання міжнародних туристичних потоків – всі такі численні та повсякденні контакти і

приклади переконливо засвідчують зростання значущості міжкультурного спілкування, тобто спілкування представників різних культурних етносів чи різних культур.

У цьому контексті поняття «культура» має досить широке значення і охоплює, приміром, такі аспекти, як відношення до праці, управлінські стилі, роль історії та релігії, символи статусу, ритм щоденного життя, характерні страви та напої, сприйняття норм та відношення до часу, ставлення до довкілля, вербальну та невербальну комунікацію і цілу низку інших ознак, притаманних традиційному стилю буття тієї чи іншої нації. Більш стисло культуру можна описати як соціальне явище, в основі якого лежить історичний досвід людської еволюції і головними проявами якого є усталені світоглядні погляди та духовні і матеріальні цінності певного етносу, які визначають характерні норми його суспільної і приватної поведінки.

Практика міжкультурного спілкування однозначно доводить, що знання культурних відмінностей співрозмовника / співрозмовників та толерантне ставлення до цих особливостей у міжкультурному діалозі, тобто володіння *міжкультурною компетенцією*, є неодмінною передумовою уникнення непорозумінь та досягнення бажаного результату. Однак, одночасно успіх міжкультурної комунікації, досягнення її мети залежить і від глибокого *усвідомлення власної культурної своєрідності*, яка може справити неочікуване / небажане враження на протилежну сторону і обумовити таким чином певне відчуждження. Важливість пізнання самого себе підтверджує і китайська мудрість, яка звертає увагу на те, що «лише тому, хто добре знає не тільки іншого, *але й себе*, забезпечений успіх у тисячі зустрічах» [1, с. 9].

Незаперечність цього факту і обумовлює *мету* пропонованої роботи, яка полягає в *ідентифікації типових ознак української національної культури* на основі порівняння їхнього висвітлення згідно з теорією *культурних вимірів* нідерландського дослідника Герта Хофстеде та концепцією *культурних стандартів* німецького вченого Александра Томаса. Іншими словами, йдеться про розкриття бачення іноземними науковцями українських культурних

домінант, які ми, українці, маємо знати, усвідомлювати та враховувати у міжкультурній комунікації.

Як відомо, Г. Хофстеде, послідовно розвиваючи свою теорію протягом багатьох років, встановив *шість культурних вимірів*, тобто шість індикаторів з єдиною шкалою кількісних показників (пунктів), опираючись на які, можна описати характеристики ціннісно-поведінкової культурної спадщини кожної нації.

Відповідно до кількісних оцінок різних проявів (вимірів) української культури в системі Г. Хофстеде їхній класифікаційний рейтинг виглядає таким чином:

- уникнення невизначеності – 95 пунктів;
- дистанція від влади – 92 пункти;
- довгострокова чи короткострокова часова орієнтація – 86 пунктів;
- маскуліність – фемінність – 27 пунктів;
- індивідуалізм – колективізм – 25 пунктів;
- поступливість – самовладання – 14 пунктів [2].

З опорою на ці показники можна констатувати, що типові українці:

1) з серйозним страхом / суттєвим збентеженням сприймають неясні ситуації чи непередбачувані загрози і тому зазвичай схвально відносяться до чітких письмових інструкцій / вказівок керівництва, що, на їхній погляд, звільняє їх від особистої відповідальності за кінцевий результат. У спілкуванні ж з незнайомими особами прагнення до «уникнення невизначеності» відбивається у помітно формальному та офіційному стилі;

2) звикли до централізованих ієрархічних структур і схвалюють такі організаційні побудови, в яких прийняття рішень є майже виключною компетенцією керівників найвищого рівня. Така «дистанція від влади» є логічним наслідком попереднього культурного виміру, оскільки вона також безпосередньо пов'язана з питанням відповідальності;

3) мислять прагматично і з орієнтацією на майбутнє, тобто їхні наміри і плани охоплюють тривалі проміжки часу;

4) цінують скромність і якість життя, здатні до співчуття і турботи про інших, тобто їм притаманні такі риси, які, як вважається, є насамперед проявами жіночого характеру;

5) сприймають себе членами колективу / групи, віддають пріоритет родинним / організаційним зв'язкам, прагнуть при виконанні завдань, покладених на них організаційними структурами (колективом), до збереження гармонії та уникнення прямої конфронтації;

6) є стриманими і обережними у висловлюваннях, демонструють помітну ступінь самообмежень, їм характерна контрольована реалізація життєвих наслідків, а дорогі автомобілі чи розкішні будинки сприймаються ними як пріоритетні ознаки статусу.

На відміну від Г. Хофстеде, теорія якого дозволяє описати будь-яку культуру на основі зазначеного вище набору із шести уніфікованих критеріїв (культурних вимірів), підхід німецького науковця А. Томаса до цієї проблематики є прямопротилежним: його теорія базується на детальному вивченні характерних особливостей / традицій певної національно-лінгвокультурної спільноти (перший етап) та ідентифікації з опорою на отримані знання шляхом їхніх узагальнень та їхньої систематизації *національно релевантних ознак* відповідної культури (друга фаза), які він називає *культурними стандартами* [3, с. 12]. Згідно з концепцією А. Томаса культурні стандарти можна трактувати «як способи та види сприйняття дійсності, мислення, висловлення оцінки та здійснення певної діяльності, які більшістю представників того чи іншого етносу сприймаються як нормальні, типові чи й навіть обов'язкові» [4, с. 30].

Наслідком такого аналізу (від деталей до узагальнень) є те, що в залежності від рівня абстрагування (суб'єктивний фактор) у кожній національній культурі можна виділити різну кількість стандартів, що підтверджують, зокрема, і дослідження учнів-послідовників А. Томаса: в *українській* культурі вони розрізняють *шість* культурних стандартів [3], а в культурній поведінці *німецького* етносу – *сім* [1].

Отже, типовими культурними ознаками української нації німецькі науковці вважають [3]:

1) *диференційовану орієнтацію на міжлюдські контакти*: тут йдеться про схильність українців ділити людей на дві групи. Перша («власна») – це добрі знайомі, спілкування й поведження з якими відзначається відкритістю, сердечністю, розумінням і готовністю допомогти; друга («чужа») – це мало знайомі чи й взагалі незнайомі люди, до яких українці відносяться стримано, дещо замкнено, тобто дотримуючись певної дистанції, тому що не відчують по відношенню до таких осіб ніяких зобов'язань;

2) *сприйняття особи як цілісного індивідууму*: цей стандарт звертає увагу на те, що українці розглядають людину та справу, з якою вона пов'язана / яку вона виконує, як єдине ціле, наслідком чого є відсутність чіткого розмежування між критикою справи і критикою особи, між робочою і приватною сферами, а також завуальоване висловлення критичних зауважень, образлива реакція на критику та розбудова ділових контактів насамперед на основі особистої довіри;

3) *орієнтацію на рівень в ієрархічній структурі*: тут підкреслюється, що місце людини в ієрархічній структурі автоматично обумовлює в свідомості українців конкретні уявлення щодо її поведінки та забезпечує їй відповідний статус. Як наслідок, компетенції керівника є недоторканими, він має піклуватися про своїх співробітників, які очікують від нього чітких і детальних завдань та вказівок, а також контролю їхнього виконання;

4) *непрямий менеджмент конфліктів та проблем*: оскільки, як зазначено вище, для українців людина і її справа – це нерозривна цілісність, то українці, за спостереженнями німецьких дослідників, прямо та безпосередньо не висловлюють критику і не говорять про проблеми, і особливо при приналежності до різних ієрархічних рівнів прагнуть не тематизувати, «обходити» конфлікти, тому що бояться висловити пряму відмову чи заперечення;

5) *гнучке ставлення до приписів та норм*: у цьому стандарті зазначається, що українці не дотримуються приписів та норм, коли вони здаються їм

недоцільними і не приносять їм власної вигоди та коли їм у таких випадках не загрожує штраф чи покарання. Як на особливо «гостру» форму гнучкого поводження з чинними нормами вказується на корупцію. Висловлюється також думка, що імпровізаційний талант та креативність українців – це стратегії вирішення ними багатьох проблем та що в українській спільноті переважає короткострокове планування, обумовлене звичкою жити сьогоднішнім днем («тут і зараз»);

б) *хитку / нестійку впевненість у собі*: згідно з цим стандартом впевненість українців у власних спроможностях зазнає значних коливань в залежності від їхнього статусу, віку та теми спілкування. Високий рівень самовпевненості демонструється статусними символами та відповідною поведінкою (наприклад, змушенням співробітників чекати перед зустріччю) або надмірним привертанням уваги до власних позитивних якостей. Інший прояв цього культурного стандарту – це національна гордість за приналежність до українського етносу (висока самосвідомість) при одночасному захопленні західним світом, що, як і орієнтація на недоторканість ієрархічних структур, віддзеркалює низьку впевненість у власних силах.

Порівняння проаналізованих підходів засвідчує *суттєве співпадіння висновків щодо типових рис української національної культури. Зарубіжні дослідники бачать українців як людей, які*

- чітко усвідомлюють рівень свого робочого місця в ієрархічній структурі їхньої організації / відомства / підприємства, очікують вказівок щодо виконання завдань від вищого керівництва, не проявлять помітної ініціативи і не хочуть брати на себе відповідальність;

- вважають компетенції вищого керівництва недоторканими;

- прагнуть до уникнення прямої конфронтації з вищим керівництвом і тому не тематизують конфлікти чи проблеми і прямо не висловлюють критику чи заперечення;

- прагнуть продемонструвати свій, на їхню думку, високий статус певними матеріальними предметами (дорогі автомобілі, розкішні будинки

тощо);

- проявляють по відношенню до родичів, друзів та добре знайомих людей гостинність, сердечність, турботу та готовність допомогти;

- ведуть себе з незнайомими особами формально, стримано і замкнуто.

Однак, в аспекті *відношення до часу* представлені теорії містять суперечливі погляди: якщо в системі культурних вимірів йдеться про *довгострокову часову орієнтацію* українського етносу (86 пунктів із 100), то в культурному стандарті «Гнучке ставлення до принципів та норм» підкреслюється схильність українців до *короткострокового планування*.

В поглядах німецьких дослідників, які детально вивчали особливості української національної культури на прикладах *реальних* ситуацій німецько-українського ділового спілкування, міститься також інформація, яка, на наш погляд, суттєво *доповнює* дані з теорії культурних вимірів. Маємо на увазі положення про те, що українці:

- чітко не розмежовують у повсякденному житті робочу та приватну сфери;

- розбудовують ділові та й інші контакти після того, як добре пізнають партнера і відчують довіру до нього;

- не завжди дотримуються приписів, норм, законів, шукають можливості «обійти» їх з метою отримання власної вигоди.

На нашу думку, представлені погляди в цілому об'єктивно й достовірно висвітлюють важливі характеристики культурно-національної поведінки українців, але вони, як уявляється, мало відомі пересічним іноземним громадянам. Тому ми, українці, маємо враховувати ці наші національні особливості, які ми, напевно, не завжди й усвідомлюємо, у міжкультурному діалозі для уникнення міжкультурних непорозумінь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Schroll-Machl S. Die Deutschen – Wir Deutsche: Fremdwahrnehmung und Selbstsicht im Berufsleben / Sylvia Schroll-Machl. – Göttingen: Vandenhoeck &

Ruprecht GmbH & Co. KG, 2007. – 227 S.

2. Hofstede Insights. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/ukraine/>.

3. Fink L., Gruttauer S., Thomas A. Beruflich in der Ukraine: Trainingsprogramm für Manager, Fach- und Führungskräfte / Luzia Fink, Stefanie Gruttauer, Alexander Thomas. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2009. – 178 S.

4. Гавриш М.М. Еволюційні тренди в культурних стандартах українського етносу // Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути: тези доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 20 лютого 2020 р.). – К., 2020. – С. 30-35. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://openscilab.org/wp-content/uploads/2020/02/aktualni_problemi_nauki_osviti_ta_virobnictva_mizhgaluzevi_disputi_2020_02_10_tozy.pdf.